FUZÛLÎ'NİN TASAVVUFİ AŞK SÖYLEMİ

Arş. Gör. Gül Nihal İNAL*

Özet

Tasavvuf öğretisinde Allah, bilinmek ve sevilmek muradıyla varlığı yaratmıştır. Yaratılmışlar içerisinde onu hakkıyla bilecek ve sevecek varlıklardan biri insandır. Hak onun fani bedenine kendi ruhundan üfleyerek onu ebediyen diri kılmıştır. Onun celal ve cemal sıfatlarının kendisine tecelli ettiği insan, ondan, asli vatanından ayrı düşerek dünyaya indirilmiştir. İnsanın o andan sonraki çabası, ayrı düştüğü vatanına ve aslına kavuşmak, yaratılış halkasını tamamlayarak insan-ı kâmil makamına ulaşmaktır.

Yeryüzünde Allah'ın halifesi olan insan, insan-ı kâmile ancak benlik elbisesinden aşk ile sıyrılıp fena hırkasını giyerek ulaşabilir. Aşk; insanın yeryüzündeki rehberi, dikey boyutlu yükselişi ve Hakk'ın sırlarına açılan gizli kapıdır. Fuzûlî de sırlarla dolu bu aşk kapısını, gazellerindeki beyitler arasında izhar ederek anlamlandırmaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fuzûlî, Aşk, İnsan-ı Kâmil.

MYSTICAL DISCOURSE OF LOVE OF FUZÛLÎ

Abstract

Sufi teachings of Allah, to be known and to be loved in anticipation of the asset created..Has been created in him by the right to know and love is the only entity that is the people.The rights of his mortal body, his soul from him forever blowing has made alive. His Celal and Cemal attributes in himself that gathers people, from him, the original homeland of separate falling to the world. From that time on, people in the next effort, the country falls apart, and attain to the Whole, to create a fade in and out.

God on earth of the only entity that represents human, perfected human but self dress with love from finding the bad by wearing cardigans reach.Love of man on the earth, guide, dimensional vertical rise of God, and the door which open the secrets of the God.Fuzûlî filled with this love a secret door,writings between verse in his poetry tried to make sense of explation.

Key Words: Fuzûlî, Love, Perfected Human.

AŞK KAVRAMI VE FUZÛLÎ'NİN AŞKA BAKIŞI

Arapça aslı "ışk" olan aşk kelimesi, sözlükte "şiddetli", "aşırı sevgi", insanı belli bir varlığa, bir nesneye ya da evrensel bir değere doğru sürükleyip bağlayan gönül bağı, insan tarafından, temelde kendisi dışındaki en yüce varlığa, varlıklara veya güzelliğe duyulan yoğun ve aşırı sevgi manalarına gelir (Cevizci 2003: 80).

* GŞÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, gulnihalinal@gumushane.edu.tr

"Aşeka" kelimesinin sarmaşık manasında olduğunun altı çizilerek "Âşık da sarmaşık nasıl kuşattığı ağaç veya bitkinin besininden faydalanıp onu kurutuyorsa, sevgiliyi diğer şeylerden bağlantısını koparıp kendine ram ettiği için bu noktadaki benzerliğe atfen bu duyguya da aşk denilmiştir" (Uludağ 1991: 11).

İslami literatürde aşk, ilahî ve beşerî olmak üzere başlıca iki anlamda kullanılmış: İlahî aşka genellikle "hakikî aşk", beşerî aşka da "mecazî" veya "uzrî aşk" denilmiştir. İlahî aşk geniş ölçüde tasavvufta, kısmen de İslam felsefesinde işlenmiştir. Lakin Kur'an ve sahih hadislerde direkt aşk kelimesi geçmez; aşk sözcüğü yerine göğüs/sadr, fuad/gönül, muhabbet, sevgi, nefs gibi farklı sözcüklerin kullanıldığını görmekteyiz.

İslam dini, aşkın mahallî olan kalbe çok ehemmiyet vermiştir. Mülk âleminden gayb âlemine doğru yönelişi ve transı gerçekleştirebilme özelliği de bir tek kalbe bahşedilmiştir. Allah da vahyi bu sebepten ötürü Hz. Peygamber'in kalbine indirmiştir. "Cebrail Kur'an'ı O'nun kalbine indirmiştir." (Bakara, 2/97; Şuarâ, 26/194) Hz. Peygamberin "Allah'ım! Kalbime, gözüme ve kulağıma nur ver." (Buhârî, Daavât 9; Müslim, Müsafirîn 189) duasında olduğu gibi ilham da kalbe gelmektedir. "Mü'minin kalbi onun lambasıdır, nûru onun içindedir." (Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, III, 17). Bundan ötürü mistik tecrübe, zaman ve mekânın ötesindedir ve sadece zamana bağlı mantığın sınırlarını reddeden birtakım ifadelerle anlatılabilir.

Fuzûlî, aşk ehli mutasavvıflarındandır. Aşkı daha iyi ifade edebilmek ve söylenmeyen, gizlenen, muğlak bırakılan anlamları daha anlaşılır kılmak amacıyla aşkın tasavvufi boyutunu çeşitli benzetmelerle ördüğü anlam ağıyla izhar etmeye çalışmıştır. İlk gazelinin ilk beytine aşk ile başlanan Fuzûlî Divanı'nda aşkın ve onun karşıtı olan aklın geçtiği çok sayıda beyit bulunmaktadır.

Tasavvuf ehlinin tüm çabası Allah'a ulaşma, Allah'ta bütünleşme ve ilahî hakikatlere vakıf olabilme üzerinedir. Fuzûlî, varlığın hakikatine ancak aşk ile varılacağını düşünür:
Kad enâre'l-aşku li'l-uşşâki minhâce'l-hüdâ
Sâlik-i râh-ı hakîkat aşka eyler iktidâ (G. 1/ 1)

Aşk, âşıklara hidayet yolunu aydınlatınca, hakikat yolunun yolcusu aşka uyar. Onun gösterdiği yolda gider.

Müslümanlıkta dinî unsur iki cepheye ayrılır: Şeriat ve tarikat. Şeriatta hâkim olan zühd ve takvadır. Zühd ve takvayı bir araç olarak değil de bir gaye olarak gören şeriat ehli ile aşkı gaye edinen tasavvuf ehli arasında sürekli bir mücadele vardır. Hâlbuki Hak katında tarikat ile şeriatın birlikteliği makbuldür.

Fuzûlî ilk gazelinin ilk beytine aşk ile başlar. Bu da bize göstermektedir ki Fuzûlî aşk ehli mutasavvıflarındandır. Zira şeriatta asıl olan akıldır. Akıl, kesret âleminde yaşamanın yollarını gösterirken aşk bize bu yolları aşıp kesret âleminden vahdet âlemine doğru manevî bir yolculuğun rehberliğini yapar. Mahdut olan akıl yerini tarikatta sonsuz olan aşka bırakır.

Aşk hakikat yolunu aydınlatır ve salik de bu yolda aşkın rehberliğinde ilerlemeye başlar. İnsan hakikate bir tek aşk ile ulaşır. Bu yol aydınlatılmaya ihtiyaç duyulan gayb âlemidir. Gayb âlemi bilinmezlik âlemi olduğu için karanlıktır ve bu yol türlü müşkilat ile doludur. Aşk ehlinin aşkı, bu karanlık yolda gönlü aydınlatır ve salik, yolunda ilerlemeye devam eder. Işığı ne kadar kuvvetli olursa o kadar az engellere takılır ve o kadar kısa bir sürede yolculuğunu kemale erdirir.

Fuzûlî aşkı bir ışığa benzetir, adeta arşı aydınlatan yıldızlar gibi. Beyitte hüda ve iktida kelimeleri ile de bir hadise göndermede bulunur:

"Ashâbî ke'n-nücûmi bi-eyyihim ıktedeytüm ihdeteytüm." (Benim ashabım yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız doğru yolu bulursunuz.)

Dutmazam zencîr-i zülfi terkin ey nâsih meni
Hâh bir âkil kıyas et hâh bir dîvâne dut (G. 41/ 5)

Onun zülfünün zincirini terk etmek hususundaki nasihatini tutmam. Ey bana nasihat eden, beni ister bir akıllı kabul et, ister bir divane farz et.

Divanelik akıllılığın karşıtıdır. Divane ise akıldan uzak olan kişidir. Bu uzaklık eksiklik ve yoksunluktan başka bir şey değildir. Akıl eksikliği, divanenin toplum içindeki topluma aykırı tutum ve davranışlarından kaynaklanır. Topluma aykırı davranışlar sergilediği için toplum tarafından da tepki alan divane çeşitli hakaretlere uğrar, hareketleri kısıtlanır ve zincire vurulur. Âşık da sevgilinin o büklüm büklüm olmuş zülfünün zincirlerine tutsak olmuştur ve bu tutsaklık aslında onun yegâne hürriyetidir. Bundan bihaber olan kişilerin yaptığı değerlendirme de âşığın umrunda değildir. Çünkü o bir divanedir, yaptığı işin bilincindedir, mülk âlemiyle ilişkisini kesmekte ve bu amaç doğrultusunda hareket etmektedir. İçsel anlamda divanelikten kastedilen insan ruhu ya da canının elde ettiği makam ve mertebedir.

Akıl ve akla bağlı olan nasihat kelimesi şairin bir mukayese içerisinde olduğunu gösterir bize. Kendisini bir divane olarak tanımlayan şair, akıl unsurundan sorumluluğunu kaldırdığı için aklın ürünü olan nasihate de tenezzül etmemektedir.

Şairin akil ile divaneyi bir araya getirmesi, asıl akıllılığın aşk uğrunda divane olmak olduğunu kabul ettiği içindir.

Râz-ı ışkun sahlaram ilden nihân ey serv-i nâz
Gitse başum şem' tek mümkin degül ifşâ-yı râz (G. 111/ 1)

Ey serv-i naz, senin aşkını halktan gizledim. Mum gibi başım gitse yine o sırrı ifşa etmem. Bu imkânsızdır.

Serv-i naz, bir nevi servidir. Fakat burada vahdet mukabilidir ki, sırrını ifşa için mütemadiyen naz eder ve ifşa etmez.

Yaz kış yeşil kalan sonbahar rüzgârlarının dahi etki edemediği servi, rüzgârda hafif hafif sallanışı ile sevgiliye benzetilen bir ağaçtır. Sağa sola doğru sallanışı servinin edası, işvesidir. Şem servi gibi mevzundur ve boyludur. Dimdik durur ve fitili uzadıkça aydınlığı azalır. Onun için başını yani fitilini keserler. Bu gerçekten yola çıkılarak bir ilgi kurulur. Fitili kesilmesine rağmen şem, yine de kendine bahşedilmiş olan sırları ifşa etmez ve sessiz sessiz yanmaya devam eder. İşte hakiki sevgiliye duyulan aşkta da bir gizlilik söz konusudur. Aşk alevi, insanın tüm bedenini sardıkça âşığın inlemeleri yerini sessizliğe bırakır ve bilinmezlik, sır perdesiyle örtülür. Kişinin kendi içsel yolculuğu olması ve bu içsel tecrübelerin ağyardan saklanması için sessizlik hâkim olur, adeta için için yanan şem misali.

Şem yani mum geceleri yakılır. Gece simsiyah rengiyle eşyanın, tüm masivanın üstünü örtmekte, adeta mülk âlemini yok etmektedir. Siyah, tüm renkleri kuşatması ile bilinmezlikler âlemi olan gayb âlemini, Zat-ı Ehadiyyet'i sembolize eder.

Mum, yanmaz; yakılır yani bir edilgenlik durumu söz konusudur. Adeta âşığın o servi boylu güzele kendi iradesi dışında müptela oluşu gibi.

Fuzûlî aşkın sebebi olarak güzelliğe işaret eder ve aşk onun için bir alın yazısıdır:

Olmazam her kanda kim olsam giriftâr olmadan
Bir belâdur göz bir âfetdür dil-i mahzûn mana (G. 13/ 5)

Her nerede olsam âşık olmadan bir güzele yakalanmadan duramam. Göz bana bir bela, mahzun gönül ise bir afettir.

Tasavvufta kâinat bir güzellik sergisidir ve her köşesi insanı şaşırtacak kadar güzeldir. Tüm bu güzelliklerin kaynağı ise mutlak güzellik sahibi olan Allahu Teâlâ'dır. Allah, mutlak güzelliğini temaşa etmek amacıyla kâinatı yaratmış ve güzelliğinin idrak

edilmesi için de bilinmeyi murat etmiştir. Dolayısıyla güzelliğin anlam ve değer kazanabilmesi, bu güzelliğe yönlendirilmiş bir aşka ve aşka sahip âşığa bağlıdır.

Âşık, karşı karşıya kaldığı bu güzellik karşısında bir şaşkınlığa uğrar ve bu şaşkınlık ile güzelliğin karşı konulmaz cezbesine kapılarak kendini bir sarhoşluk içerisinde bulur. Bu hâl, tasavvufta "hayret makamı" dır. Bu makama gelen kişi günbegün perdelerin kalkmasıyla hayretten hayrete düşer. Çünkü o güne kadar çeşitli şartlanmaların tesiriyle, yanlış bilgilerle olmayan şeyleri var sanarak yaşadığından eşyanın hakikatine varınca hayrete düşer. İnsanın hayrete düşmesinin sebebi, her şeyin hakikati olan Allah Teâlâ'nın isim, sıfat ve fiillerinin seyridir.

Bela sözcüğünü şair tevriyeli kullanmıştır: Keder hem dert anlamında hem de "evet" anlamında kullanmıştır. Allah dünyayı ve içindeki varlıkları yaratmadan evvel, gelmiş ve gelecek bütün insanların ruhlarını ruhlar âleminde bir araya getirmiştir. Daha sonra hepsini huzurunda toplayarak kendilerine hitaben: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" dediği vakit, "Pekâlâ Rabbimizsin, şahidiz." dediler." (A'raf, 7/172) Bu, Fuzûlî'nin söz oyunlarından biridir.

Göz bir beladır, güzeli gördüğü için; gönül ise tutulduğu için afettir. Bela kelimesinde hayatın evveli vardır. Afet ise kıyamettir. Bela "evvel", "afet" ise sondur. Göz ile görüp gönül ile âşık olunca âşık benliğinden sıyrılır. Bu bir nevi kıyamettir. Eğer göz sevgilinin güzelliğine âşık oluyorsa o zaman yine âşığı maddeye sürüklediği için bir beladır. Gönül de yine maddeye âşık olduğu için bir afettir.

Eylemez halvet-serây-ı sırr-ı vahdet mahremi
Âşıkı ma'şûkdan ma'şûkı âşıkdan cüdâ (G. 1/ 4)

Vahdet sırrı insanın içinde olduğu için orada insan yalnızdır. Vahdet sırrının gizli evine girebilen insan; seveni sevilenden, sevileni sevenden ayıramaz.

Beytin şerhinde ilk olarak ele alacağımız "mahrem" sözcüğüdür. Mahrem başkasına söylenmemesi gereken gizliliktir. İlahî aşkta esas olan şeylerden biri gizliliktir. Dünya zevklerinden yüz çevirip nefsini ve kalbini tasfiye eden, yavaş yavaş Allah'a yaklaşır; daha sonra onun dostu olur ve en nihayet nefsini yok eder, beşerî sıfatlardan sıyrılarak Hz. İsa'da olduğu gibi, Allah'ın ruhu onda zuhur eder ve her şey onun emrine boyun eğer (Sunar 1978: 49-50). Bu, Hallac-ı Mansûr'un "Enel-Hak" (Ben Hakk'ım) ifadesinin tam karşılığıydı. Nitekim Hallac-ı Mansûr sahip olduğu sırları bu şekilde ifşa ettiği için ağyar tarafından yanlış anlaşılmış ve işkence ile öldürülmesine sebep olmuştur.

Arif ile arif olmayanı birbirinden ayıran, farkındalıktır. Bu farkındalığa sahip kişi, kesret âleminin çokluğu içerisinde yolculuğunu içsel olarak gerçekleştirdiği için yalnızdır ve kesret âleminin bağlarından tamamen azade olan insan için mülk âlemindeki her varlık onun çokluk içerisindeki vahdeti müşahede etmesini sağlar. Arif kesret âleminde halvete erdiğinde, Rabbiyle baş başa olduğu anda en yüksek mertebeye ulaşmıştır. Âşık tarafından arzulanan yegâne andır.

Aşk, ikiliği kabul etmez. Âşığın maşuğa, maşuğun da âşığa dönüştüğü o son mertebe olan vahdet makamında artık âşık kendi vücudunda varlığını sonlandırarak maşuğun bedeninde yokluğuna ebedî bir varlık kazandırır.

Aşkında mübtelâlığum ayb eden sanur
Kim olmak ihtiyâr iledür mübtelâ sana (G. 19/ 4)

Ey gönül aşkın müşkil olduğunu işitmedin mi? Kim sana bu işe başla, giriş dedi?

Hak kulunu sever, kendine çeker, sonra kul ona âşık olur. Yani aşka müptela olmak insanın kendi iradesi ile değildir. Bu müptelalığı ayıplayan zanneder ki kişi onu kendi irade ve ihtiyarıyla seviyor. Hangi tarafın aşkının öncelikli olduğu kesin değildir; ancak kesin olan bir şey varsa o da aşk, bir tarafta ortaya çıkıp sağlam olursa diğer tarafta da kaçınılmaz olarak ortaya çıkacaktır.

Sevgi (hub) ilahî bir makamdır. Allah kendini onunla vasfederek kendini Vedûd ismiyle adlandırdı. Kuran'da ve pek çok hadiste de Allah, Muhib-Seven olarak geçer. Sevgi hâlinde kişide zuhur eden hâller olur. Bunlardan en etkili ve tutkulu olanı aşk hâlidir. Bu aşk müşkülat veren bir şevktir.

İbn Arabî sevgilinin kim olduğu, sevginin kimde olduğunu, kimde başladığını insanın bilemeyeceğini söyler. Kimi zaman keşf hâlinde bir tecelli ile başlar sevgi; kimi zaman da birini görürsün ve vecd hâline girersin; kimi zaman ise yanında bahsedilir ve o senin gönlünün derinliklerinde vuku bulur, âşık olursun. Yani kime, nasıl âşık olacağını, seveceğini sen bilemezsin. İnsanlar buna kabz ya da bast hâlinde tutulurlar. Bu hâllerden eğer insana hüzün gelirse bu kabz hâlidir, yok eğer aksi neşe ve mutluluk gelirse de bu bast hâlidir. İşte tüm bu hâller dış duygularda ortaya çıkmadan nefsin geçirdiği merhalelerdir ve sevginin oluşumundaki ilk belirtilerdir (Arabî 1998: 27). Ancak unutmamak gerekir ki kabz hâli de bast hâli de âşığa elem verir; ancak bu elem onun asıl vatanına ulaşması için bir merhaledir.

İnsanın âşıklık sabıkası onun bu âleme adım atışından önceye uzanır. Aşkın ezeli olduğuna inanan kimseler için insan ruhu, ezel gününden itibaren yaratıcıyla yaptığı

sözleşme gereğince ilahî sevgilinin ve maşuğun âşığı olmuştur (Pürcevâdî 1998: 178). Sonuç olarak diyebiliriz ki aşk bir alın yazısıdır. Fuzûlî bundan tegafül ediyor. Yani bunun bir alın yazısı olduğunu bildiği hâlde o kadar ıstırap içindedir ki, şuurunu kaybetmiş bir hâlde gönlünü kabahatli buluyor.

Hakk âferînişe sebeb etdi vücûdunı
Evcebte bi'z-zuhûri'l-mükevvenât (G.37/5)

Hak kâinatın yaratılışına senin varlığını sebep etti. Sen var olasın diye kâinatı yarattı, sen kâinatın ortaya çıkmasına vesile oldun.

Bu beyit "Levlâke" hadis-i kudsîsine istinat eder: "Levlâke levlâk lemâ halaktü'l-eflâk" Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım. Sen diye nitelendirilen Hz. Muhammed'dir. Allah Teâlâ kâinatı ona duyduğu derin sevgi neticesinde onun yüzü suyu hürmetine yaratmıştır. Yani yaradılışın hem amacı hem de nedenidir.

Allah bilinmezlik âleminde iken daha sonra bilinmekliği sevmesi üzerine kendisinden ilk belirlenim olan "taayyün-i evvel" denilen bir yeni oluşum neşet eder. Bu onun sevme sıfatının bir neticesidir. Bu sevgi, ondan ilk yaratılan şeyin insanın hakikati olmasını sağladı. Hz. Âdem fizikî olarak yeryüzünde yaratılmadan önce var olan bu hakikat logos ile açıklanır ki bu, "Hakikat-ı Muhammediye" mertebesidir. Bu durumda Allah ile "Hakikat-ı Muhammediye" arasındaki bu özel sevgi, yeryüzüne düşen sevginin esas kaynağı olmaktadır (Kılıç 2009: 176).

Sonuç olarak diyebiliriz ki kâinat insanın, insan ise içinden Hazret-i Muhammed'in zuhur etmesi için yaratılmıştır

Mest çıkub salma nazar her yana
Görme revâ kim ola âlem harâb (G.27/3)

Sarhoş bir hâlde çıkıp her tarafa bakma. Senin her bakışın âlemi harap eder. Bütün kâinat aşkınla harap olur.

Kuran'ın ilk emri "ikra" (oku) olmuştur. Bu rastgele bir okuma değildi, muhakkak yazılı bir kitabı okumak da değildi. Her bir harfi ayrı bir güzellik ve hikmet yüklü kâinat kitabını okumaktı aslolan. Bu okuma "Yaratan Rabbinin adıyla" okumaktı. Kâinata bu nazarla bakan kişi, kesret âlemini kuşatan çokluğu bir anda harap ederek vahdeti yani tekliği müşahede eder.

Nazar yani bakış aşkın en önemli konularından biridir. Aşkın nedeni "bakış" ya da "görme" dir. Aşk, âşığın yetkisinde değildir, ilahî bir kazadır. Genellikle ortaya çıkışı

ani ve beklenmediktir. Bakış, güzellik tohumunun âşığın gönül toprağına ekilmesine vesiledir; böylelikle gönül toprağından aşk ağacı filizlenir. Âşığın içsel hayatında bir dönüm noktası olması hasebiyle nazara ziyadesiyle ehemmiyet verilmiştir (Pürcevâdî 1998: 155-157).

Mest ile harabı aynı beyitte zikretmesi son derece sarhoş manasına gelen "mest-i harâb" terkibini hatırlatmak içindir. Aşk şarabını içip mest bir hâlde âleme bakınca bütün âlem yok olur, harap olur. İlahî aşk ancak Hakk'ı görür. Âlem fanîdir, kesrettir, Hak ise mutlak birlik, vahdettir. İnsan şehadet gözüyle bakınca kâinattaki her varlığın Allah'ın sıfat ve esmalarıyla bezenmiş olduğunu görür ve her varlıkta Allah'ı zikreder.

Fâriğ etdi mihrün özge meh-likâlardan meni
Hırz imiş aşkun senün sahlar belâlardan meni (G.261/1)

Senin aşkın diğer ay yüzlü güzellerden elimi çektirdi. Senin aşkın beni belalardan saklayan bir muska imiş.

Mihr, divan şiirinde daha çok ışığı, parlaklığı, ısısı ve ısıtması ile ele alınır ve bazen sevgiliye benzeyen bazen de benzetilen olarak kullanılır. Güneşin inkârı ve gizlenmesi mümkün değildir ve açıklanmaya ve ispata ihtiyacı yoktur. Bakılamayacak derecede parlak oluşu ile sevgiliye, sevgilinin güzelliğine benzetilir. Güneş, dünya için en büyük ısı ve ışık kaynağıdır. Bu bakımdan onunla yarışacak kudrette bir başka enerji kaynağı yoktur. Gök cisimlerinin sultanıdır. İlk başta ayın görkemine kapılan insan, güneşi görünce nasıl bir hataya düştüğünü fark eder ve asıl güzelliğe temaşa etmeye başlar (Pala 2008: 176). Ay yüzlü güzeller, güzelliklerini güneşten aldıklarına göre şair güzelliğin kaynağına varıyor, demektir. Elbette ay yüzlülere dönüp bakmaz.

Âşık ilk başta mülk âlemindeki güzelleri, güzellikleri temaşa eder ve bu güzelliklere karşı alaka duyar. Bu, âşığın ruhanî sevgiye tutulduğu andır. İslam tasavvufunda insanın önce mülk âleminde âşık olması zarurîdir. Âşıklığı yaşamamış birinin ilahî aşka tutulması mümkün olmadığı için mecazî aşk, ilahî aşka bir basamak olarak görülmüştür. Kişi önce mülk âlemindeki güzelliklere alaka duyar; sonra mülk âleminin mutlak hakikatin bir yansıması olduğunun idrakine erince o güzelliklerde Hakk'ı temaşa eder, Hakk'ı o suretlerde sever. Sonuç olarak sevgi yine kaynağına yönelmiş olur. Önemli olan idrake ermektir. Çünkü mecazî aşkta takılan kişi, ilahî hakikatlerden yoksun kalır.

Muska, üçgen biçiminde kıvrılarak simya ilminin öngördüğü şekilde içine şekiller, harfler ve ayetler yazılır ve boynuna asılan kişiyi korur. Şair de hakikî sevgilinin aşkını, insanı belalardan koruyan bir muskaya benzetiyor. Muskanın içinde yazan ayetler

"Mutlak Birlik" in yeryüzüne yansıyan tecelli ve tezahürleridir. Âşık bu ayetleri okuyarak kendini hem mecazî güzellerin aşkından korur hem de hakikî aşka kendini teslim eder. Mecazî güzellerin aşkı beladır; âşığa dert, ıstırap verir; insanı hakikî sevgiliden ayırır. Aynı zamanda onlar insanı, nurun menbaına götüren vasıtalardır. Çünkü belaya düşen, o acıyı yaşayan kişi fanî bir güzellikte zaten aşkı tecrübe etmiştir. O tadı alan âşık güzellikte son raddeye varan "Mutlak Güzellik" e talip olur ve böylece âşık o vasıtalardan feragat edip gayeye vasıl olmuş, hakikî sevilecek olanı bulmuştur.

Nakd-i cân târâc-ı gamdan saklamak düşvârdur
Aşk tâ seng-i melâmetden hisâr etmez mana (G. 14/ 6)

Aşk, etrafıma melamet taşından bir kale vücuda getirmedikçe can parasını aşk ıstırabının yağmasından kurtarmak çok güçtür.

Aşk ıstırabı, gamı can servetini yağma eder. Can serveti bedendir, benliktir, masivadır. İnsanın manevi yükselişini sağlayacak olan yegâne kuvvet aşk olduğu için beyitte can parası olarak nitelendirilen maddeyi insanın bir an önce terk etmesi gerekecektir. Tasavvufta terk üç aşamada gerçekleşir: İlki terk-i dünyadır. Terk-i dünyada insan dünyayla olan tüm bağlarını teker teker koparmaya başlar ve bu aşamayı geçtikten sonra terk-i ukbaya yoğunlaşır. Terk-i ukba zahitlik mertebesidir aynı zamanda. İnsanın bu mertebedeki çabası vaat edilen cennet nimetlerinden ve cehennem azabından terktir. Tüm vaat edilmiş şeyleri bir kenara iterek bir sonraki ve son aşama olan terk-i terke varır. Artık bu aşamada terk etmeyi dahi terk eden âşık, sadece aşkın vermiş olduğu o yoğun duygu içerisindedir ve öyle bir makama erişen âşık fenafillaha ermiş ve sevgilinin varlığında kendi varlığını eriterek vahdete ermiştir.

İlk aşama olan terk-i dünyada ruhu halk âleminden daha yukarı çıkaran şey halkın insan hakkındaki melametidir ya da yakınmasıdır. Melamet aşk olayının başlangıcıdır. Bundan önce ruh halkla bağlantı içindedir. Ancak sevgilinin kıskançlık kılıcı kınından çıkıp da insanın halk âlemiyle tüm bağlarını kesince adım adım halktan uzaklaşır ve sevgiliye yaklaşır. Halk âleminden ve mülk sarayından melamet yoluyla uzaklaşarak yükselişi "yegânelik" veya "tefrid" diye adlandırılır. Âşık, tefrit makamına ulaştıktan sonra sevgiliyle meşgul olmaya başlayınca sevgili âşık için şahit olur ve âşık sevgilinin yüzünde "nazar-bâzlığa" koyulur. Bu da yüce bir makam olmakla beraber âşık sevgilinin vuslatına erememiştir. Bu vuslata âşığın varlığı engel olmaktadır. Âşıklık mertebesi ikili bir mertebedir. Âşığın benlik perdesinin aradan çekilmesi için melamet kılıcı yeniden kınından çıkar ve âşığın benliğini aradan çıkarır. Kendinden yüz çeviren âşık, sevgiliye döner yüzünü ve aşkta maşukluk mertebesine erişir. Bu mertebe âşıklık

mertebesinin üstü olmakla birlikte bu mertebeye ulaşmak kolay değildir. İçrek felsefede aşkın kemalinin kemali değildir henüz. Aşkın kemalinin kemali, tevhit mertebesidir (Pürcevadi 1998: 239-240).

SONUÇ

İnsanın mazisinden müstakbeline uzanan bir varoluş amacı vardır. İnsana bir mana ve görev yüklenmiş; insan, mükellef ve müşerref kılınmıştır. İnsanın varoluşundaki kendini bulma ve tamamlama yolundaki çabasında en önemli vasıtalardan biri aşktır. Aşk, hem bu yola çıkış amacı hem insanın yol boyunca tek azığı hem de yolun sonundaki mükâfattır. Aşk ehli mutasavvıflarından Fuzûlî, bu yolu ve yolculuk boyunca insanın içsel yolculuğunu Türkçe Dîvânı'ndaki beyitlerle ifade etmeye çalışmıştır. Fuzûlî, aşkın insanın gönlüne ferahlık ve neşe veren yönünden ziyade aşkı çoğu zaman bir bela, devasız bir dert olarak görmüş ve aşka tutulan kişiyi, ebedi ve ezeli ıstıraplara gark olan, sarhoş bir divane olarak tasvir etmiştir.

Fuzûlî'nin aşk hakkında ortaya koyduğu düşünceleri gözden geçirecek olursak âşığın en önemli vasıflarından biri, aşk şarabıyla sarhoş olması ve aklını sevgilinin hayaliyle yitirmiş bir divane olmasıdır. Tasavvufî şiir söylemine uygun olarak da âşıklığın mertebeleri aşama aşama çeşitli sembollerle ifade bulmuştur. Âşıklıkta amaç da sonuç da ebedi ve ezeli sevgilinin varlığında son bularak "Bir" e ulaşmaktır.

KAYNAKÇA

ARABÎ İbn, (1998), **İlâhi Aşk**, (Çev. Mahmut KANIK), İstanbul: İnsan Yayınları.

CEVİZCİ Ahmet, (2003), **Felsefe Ansiklopedisi,** İstanbul: Etik Yayınları.

FUZÛLÎ, (2000), **Fuzûlî Divânı, (**Haz. Kenan AKYÜZ), Ankara: Akçağ Yayınları.

KILIÇ Erol Mahmut, (2009), **Sûfi ve Şiir, Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası,** İstanbul: İnsan Yayınları.

PALA İskender, (2008), **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü,** İstanbul: Kapı Yayınları.

PÜRCEVÂDÎ Nasrullah, (1998), **Can Esintisi, İslam'da Şiir Metafiziği,** (Çev. Hicabi KIRLANGIÇ), İstanbul: İnsan Yayınları.

SUNAR Cavit, (1978), **Ana Hatlarıyla İslam Tasavvufu Tarihi,** Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

ULUDAĞ Süleyman, (1991), **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,** İstanbul: Marifet Yayınları.